

1597 Cal

(ALDC, IX, 2168. *Cal* ésser agosarats per a anar pel món)

El concepte ‘ser necessari’ en llat. s’expressava amb les locucions *NECESSE* (*NECESSUM*) *ESSE*, *OPUS ESSE* (*HABERE*), de les quals només la darrera ha deixat descendents en el cat. ant. *esser ops*, *haver ops*, *haver-hi ops* (cf. cast. ant. *huebos*). Des d’antic el cat. ha apostat per *caler*, der. de *CALÈRE* que de ‘ser, estar calent’, passant per ‘trobar-se en activitat; trobar-se en un maldecap o ànsia’, ‘convenir, importar’, va desembocar en ‘ser necessari’; l’infinitiu aviat va rebre la competència de *caldre* format a partir del futur *caldrà*. Documentat des del s. XIII, especialment en forma negativa o interrogativa, com avui en val., *cal* (o *cal que* 110) s’usa molt en ross. i, de forma dispersa, en el Principat compartint àrea, o convivint, amb la locució *haver de*, doc. des del s. XIV, que apareix en forma personal, amb variació de subjecte (*ha de*, *hai de*, *he de*, *has de*, *han de*). A més de *fa falta* 47, 91, 98, 104, 106, 184, s’usa la construcció tradicional *és menester* 165, 168, 184 (ant. *és mester*, que hem sentit a un familiar sota la var. *has mester*); *s’ha de menester* 55, alg. *menester a* ‘“és menester a + infinitiu” 85, amb substantiu der. de *MINISTERIUM* ‘ofici, servei, ajuda’. Formes més tardanes corresponen a *tenir de*, forma genuïna atestada des del s. XV, o *tenir que*, forma forastera (*es [se] té de*, *es [se] té que* 17, 23, 64, 66, *tinem que* 99, *té que* 108, 163, 165, 177) i *haver-hi que* (var. *hei ha que* 27, 70, 81, 83, 84,

n’hi ha que 122, 125, 130, 132, 134, 137, 139, 153, *hai que* 87, 153, 186-190, *ny’hi hai que* 100, *ny’hi ha que* 136, 142, 149, *ny’a que* 102, 138, 144), de tribut al cast. *hay que*. La idea de ‘necessitat’, ja present en llat. (*NECESSE EST*), es repeteix en l’expressió *és necessari* 80, 104 (< *NECESSARIUS*) o en les formes verbals *es (se) necessita* 36, 52, 55, 57, 67, 69, 127 (*es [se] necessita* 86, 95, 104, 118), *es necessiten* 61; *convenir (convé)* 127) prové del llat. *CONVENIRE* ‘estar d’acord’ amb un significat (‘conveniència’) proper al de ‘necessitat, urgència’.

Cal, d’extensió compacta en ross., apareix aquí amb una irregular presència principatina, provocada potser per la formulació de la pregunta en cast., que no reflecteix la freqüència d’ús d’aquesta forma al Principat. Era d’ús general en cat. ant., avui desaparegut pràcticament del val. i del bal., on encara hi ha alguna recialla, si més no en gloses populars, sobretot en forma negativa (*DECat*). La construcció antiga *és menester* encara es troba en localitats esparses del domini. Tanmateix, l’ús de formes perifràstiques (*s’ha de*, etc.), fins d’interferència castellana (*hi ha que*), és força extens.

Són formes normatives *caler* i *caldre*, des del *DOrt*, 1917; *haver de menester*, des del *DG₁*, 1932; *fer falta*, des del *DIEC₁*, 1995.

